

Is humor bittere ernst geworden?

NL Met *Please don't laugh* maakt Tristero een voorstelling over humor. Was dat tegenwoordig dan geen mijnenveld? BRUZZ vroeg het aan het Brusselse theatergezelschap zelf, drie andere theatermakers en een heuse doctor in de humorologie.

Tekst **Michaël Bellon**

Welke theatrale insteek Tristero uiteindelijk vond voor *Please don't laugh* onthult het gezelschap vooraf liever niet, maar dat het eerst een lange weg van research en overleg aflegde, wil het wel kwijt. In ieder geval is de nieuwe voorstelling van Tristero een goede aanleiding om eens wat theatermakers te polsen over hun omgang met de veranderende zeden rond publieke humor. In welke zin zijn onze theatermakers humor serieuzer gaan nemen?

DISSECTIE VAN EEN KIKKER

Tristero zelf heeft in ieder geval altijd al humor gebruikt in zijn voorstellingen. Subtiële humor, die, als hij wat grover werd, naar boven stampet en niet naar beneden. "In die zin is onze manier van werken niet veel veranderd," zeggen Peter Vandenbempt en Cédric Coomans, die *Please don't laugh* samen met Youri Dirlx spelen. "We denken er altijd over na, alleen nu nog iets meer voor deze specifieke voorstelling."

Merk Tristero misschien dat die connectie tegenwoordig wat moeilijker ligt? Dat de

brede consensus over wat grappig en geoorloofd is verbrokkelt?

"Ik vind dat een moeilijke vraag," reageert Vandenbempt, "omdat er altijd veel parameters spelen. Ik denk wel dat er, zeker ook bij jonge mensen, toch een verschuiving is naar meer ernst, minder ironie en selectievere humor. Waar dat mee te maken heeft? Misschien heerst er, zeker sinds covid, bij een groot deel van de (jonge) bevolking een soort van ernst en zelfs angst om de chaos en de uitdagingen op de planeet. Steeds meer jongeren hebben ook psychologische bijstand nodig. Misschien laat dat minder ruimte voor humor. Dan kan je het mensen ook niet verwijten dat ze boos worden. Integendeel, het is goed dat we voor iedereen zorg dragen. Maar het lijkt me wel dat we nog altijd van mening mogen verschillen."

"Heel vroeg in ons maakproces kwamen

"Mensen willen soms het verschil niet meer zien tussen wat er op een scène gebeurt en wat er in de wereld gebeurt"

Gorges Ocloo

we uit bij een quote van de Amerikaanse jeugdauteur E.B. White," vult Coomans aan. "Die luidt: 'Humor analyseren is zoals een kikker dissecteren. Niemand is erin geïnteresseerd en de kikker gaat ervan dood.' Humor is zo veelzijdig dat het heel moeilijk is om er stellige standpunten over in te nemen."

Point taken. Maar wat is het resultaat van onze bedachtzamere omgang met humor? Leidt die ook tot meer begrip voor elkaar? Of gaat er toch ook iets verloren – zoals bijvoorbeeld de toets van de VAR in het voetbal een deel van de ontlading tenietdoet? "Een beetje van beide," denkt Vanden-

bempt. "Het is niet slecht dat sommige dingen die niet kunnen, worden aangekaart of zelfs afgestraft. Maar anderzijds heb ik ook wel het gevoel dat de rek die je vroeger in een vertrouwde omgeving had om plagerige grapjes te kunnen maken, er wat uit is." "Voor sommigen is het aanpassen, omdat ze hun publiek verliezen," vertelt Coomans. "Maar het is goed dat er daardoor nieuwe mensen en nieuwe manieren van humor vanuit de subcultuur aan de oppervlakte komen."

GEEN TABOES

Niemand mag dan geïnteresseerd zijn in de dissectie van de kikker, we gaan toch nog even door met het ontleden van humor. Gorges Ocloo, de Brusselse theatermaker en componist die in juni *The grief of Red Granny*, het eerste luik van zijn tweedelige *AfrOpera*, toont op de Wiener Festwochen, maakt vaak serieuze stukken over serieuze onderwerpen. Maar de periodes waarin hij niét lacht duren nooit lang. "Onlangs hebben we mijn afstudeerproject *Scarlet Anansi Ocloo* nog eens gespeeld en nadien merkte Tom Lanoye op hoe ik humor gebruik voor extreme dingen, want de voorstelling ging over genocide."

Een interessante opmerking die Ocloo maakt over humor op de scène, gaat over een bepaalde ongeletterdheid wanneer het gaat over de wetten van de fictie. "Mijn artistieke vader, wijlen Pol Dehert, zei dat tegenwoordig iedereen denkt dat hij regisseur is. Terwijl mensen soms het verschil niet meer willen zien tussen wat er op een scène gebeurt en wat er in de wereld gebeurt. Alsof theatermakers die wereld zomaar op de scène gooien, zonder al het denkwerk dat er in werkelijkheid bij te pas komt. Wij regisseurs, schrijvers, en componisten verdienen ons geld met metaforen, wegen onze woorden, en proberen vanuit onze verbeelding mensen op een andere manier naar de wereld en zichzelf te doen kijken. Soms heb ik het gevoel dat mensen zich zo schamen om met zichzelf geconfronteerd te worden, dat ze de maker beschuldigen. We moeten weg van *judgements by media* en terugkeren naar gesprekken over intenties en overwegingen. In een theatercontext kan en moet dat ook, want als je zaken gaat mijden, dan creëer je taboes."

MINDER ZELFCENSUUR

Over naar Dena Vahdani, die ook hard moet nadenken over haar grappen en meteen aan

Theater Tristero bevraagt de bevrijdende lach

haar publiek kan zien hoe ze vallen. "Humor is voor mij een mechanisme om het leven te relativieren. Geen therapie, maar eerder het resultaat van wat tijdens mijn therapie verwerkt is. Van zodra ik iets merkwaardigs meemaak, weet ik dat er een mop over volgt, en dat maakt alles lichter. Voor mij is humor dus wel een tool om een verhaal of standpunt over te brengen, aan een breed publiek dat misschien mijn profiel weinig tegenkomt."

En raad eens: Vahdani heeft juist het gevoel dat er meer naar haar geluisterd wordt. "Alsof mijn mening vandaag meer telt dan vroeger. Ik weet niet of het komt doordat

scène niet kunnen kaderen," vertelt De Bleser. "Nochtans kan een personage dat duidelijk een foute beslissing maakt of een foute uitspraak doet bewustzijn creëren bij jonge toeschouwers."

Toch houdt Compagnie Barbarie – waarvan je *Première*, een coproductie met BRONKS, nog kan zien op Theater Aan Zee (30/7 > 9/8) – rekening met het feit dat je niet meer zomaar met alles en iedereen lacht. "We hebben één stelregel: of je lacht met jezelf, of je schopt naar de machthebbers boven je, maar je schopt niet naar wie het al te verduren krijgt," verduidelijkt De Bleser. "In onze voorstelling *Gratis chips* zaten

alvast in Nederland afnemen. "Een hypothese is dat bepaalde mensen en instanties uit radicaal-rechtse hoek dat soort schandaaltjes nu, met de PVV als grootste partij in de regering, minder nodig hebben in de cultuuroorlogen met links. Omdat je vandaag bepaalde dingen openlijk kan zeggen, zonder dat in het strijdperk van de humor te moeten doen."

Is het omdat we humor associëren met gezelligheid, ontspanning en ook wel slimmigheid dat je er discussies mee kan winnen zonder de juiste argumenten aan te dragen? Zijp: "Het toont hoe flexibel en wendbaar humor is. Je kan er sociale of morele grenzen mee overschrijden, om vervolgens te claimen dat je maar een fout geïnterpreteerd grapje maakte. Maar door sociaal psychologen is ook aangetoond dat humor de maatschappelijke norm echt kan verleggen. Experimenten laten zien dat de herhaling van een bepaald soort grappen ervoor kan zorgen dat onze tolerantie voor racisme, discriminatie of seksisme ook echt kan toenemen. Andersom heeft socioloog Mark Boukes van de Universiteit van Amsterdam aangetoond dat een sketch over Geert Wilders in het programma *Zondag met Lubach* het stemgedrag van potentiële kiezers voor de PVV heeft gewijzigd."

Dat media hier een grotere rol spelen dan theater, weet Zijp ook. "De meeste humorschandalen ontstaan zodra humor een massapubliek bereikt. Er zijn weinig humorschandalen die geboren worden in een theaterzaal, waarin een band en een gesprek wordt opgebouwd met het publiek."

"Wij hebben één regel: lach met jezelf of de machtigen. Maar niet met wie het al te verduren krijgt"

Karolien De Bleser
Compagnie Barbarie

ik nu bekender ben, maar ik voel dat het publiek vraagt: 'En jij, Dena, wat denk jij daarover?' Dat is heel flatterend, en tegelijk geeft het mij een grotere rol dan enkel moppen vertellen. Die verantwoordelijkheid neem ik met plezier op me."

Vahdani houdt eigenlijk met minder rekening dan vroeger. "Ik durf vandaag veel meer mijn 'echte' mening te geven, terwijl ik vroeger misschien wat meer aan zelfcensuur deed om niemand voor het hoofd te stoten. Al ben ik van nature iemand die geen extreme standpunten heeft, en een middenweg probeert te vinden. In de media zie je dan weer dat 'extreme' standpunten als clickbait fungeren en de 'middenpositie' soms *carrément* wordt genegeerd."

ONGERUSTE LEERKRACHTEN

Hoe zit het met de jongste generatie, de kinderen, de toekomst van onze humor? Best goed, denkt Karolien De Bleser van Compagnie Barbarie, dat humor, relativering en zelfspot in het DNA heeft zitten om inhoud bij de jonge toeschouwers te brengen. "De twijfel over humor zien wij eerder bij leerkrachten en ouders die met een aantal zaken niet zo makkelijk kunnen lachen, niet zien dat je via humor eigenlijk iets anders communiceert, of bang zijn dat kinderen onverantwoordelijk gedrag op de

karikaturale uitvergrotingen van mensen die figuurlijk te veel ruimte innemen, maar de dikmaakpakken die we daar eerst voor gebruikten hebben we aangepast. Ook al heb je geen slechte intenties, het gaat niet alleen over jezelf, maar ook over hoe een ander daarop reageert. Het is vaak ook niet zo'n probleem om een aanpassing te doen."

CULTUUROORLOGEN

Tot slot steken we nog even ons licht op bij doctor Dick Zijp, humorspecialist en docent Cultuurwetenschappen aan de Universiteit Utrecht, die met professor Sociologie Giselinde Kuipers van de KU Leuven werkt aan een onderzoek, dat zou laten zien dat mediaschandalen rond grensoverschrijdende humor na een voortdurende toename vanaf de jaren 2000, de afgelopen jaren

Tristero speelt *Please don't laugh* van 4 tot en met 6/6 in GC De Kriekelaar, kaaitheater.be

Dena Vahdani brengt op 13/6 haar soloshow *Dena – Princesse guerrière* in CC d'Auderghem, ccauderghem.be; doet try-outs van haar nieuwe show in Petit Kings, lekings.be; en staat met *Le late night de Dena* op 18/6 in Cabaret Mademoiselle, cabaretmademoiselle.be

TRISTERO INTERROGE LE RIRE LIBÉRATEUR

FR/ La compagnie de théâtre bruxelloise Tristero présente *Please don't laugh*, un spectacle sur l'humour. C'est pas censé être un terrain miné, ça ? « Ce n'est pas plus mal que certains trucs ne passent plus et soient même sanctionnés. Par contre, on a un peu moins de latitude qu'avant pour faire des blagues. »

TRISTERO QUESTIONS THE LIBERATING LAUGH

EN/ With *Please Don't Laugh*, the Brussels theatre company Tristero presents a production about humour. Isn't that a minefield these days? "It's not bad that certain inappropriate things are called out or even punished. On the other hand, the flexibility we used to have for making jokes is reduced."